

Birleşmiş Milletler Gıda Hakkı Özel Raportörü Ara Raporu

Çeviren: Stj. Av. Ceren Naz Büyükgebiz

Özet

76/166 sayılı Genel Kurul kararı uyarınca, Gıda Hakkı Özel Raportörü, özellikle devam eden koronavirüs hastalığı (COVID-19) ile ilişkili olarak gıda hakkına dair ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunların gıda güvenliği ile beslenme üzerindeki etkisini incelediği raporu sunmaktadır. İki yılı aşkın bir süredir koronavirüs hastalığı ile yaşayan topluluklar, hayatta kalmak için uyum sağlamışlardır. Ancak ulusal hükümetlerin büyük kısmı gıda krizine karşı hala önemli uluslararası bir çözümle bir araya gelmemiştir. Özel Raportör bu raporunda, yapısal kısıtlamaları vurgulamakta ve agroekolojiye¹ adil bir geçişin ileriye dönük olarak nasıl bir yolla sağlanacağını ana hatlarıyla belirtmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Özel Raportör, uluslararası işbirliği ve koordinasyonu teşvik etmek amacıyla, küresel eylem planının bir parçası olarak gıda hakkına ilişkin aşağıda belirtilen önerileri sunmaktadır.

Pandemiye ve Mevcut Gıda Krizine Anında Müdahale

91. Üye devletler, ulusal politika gereği:

- Piyasaları gittikçe istikrarsızlaştıran tek taraflı ihracat yasakları getirmekten kaçınmalıdır. Yine de düşük gelirli devletlerin diğer devletlere göre, ihracatı daha hızlı ve daha az gerekçeye dayanarak yasaklama seçeneğine ihtiyaçları olacaktır.
- Tek taraflı tüm zorlayıcı tedbirlere ve ablukalara son verilmelidir.
- Ülkeler ulusal gıda stokları biriktirmekten kaçınmalıdır ve ulusal gıda stokları hakkında şeffaf olmalıdır. Büyük gıda stoklarına sahip ülkeler, ihtiyacı olan ülkeleri desteklemelidir.
- Ticari işletmelerin stok miktarını açıklamaları zorunlu kılınmalıdır ve işletmelerin stokları erişime açık olmalıdır
- Gıda hakkının önemini anlaşılmamasını sağlayan pandemi dönemi politikaları genişletilmeli ve bu politikalar kalıcı programlara dönüştürülmelidir.

Bu politikalar aşağıdaki unsurları içeren programları kapsamaktadır:

- Doğrudan nakit transferi;
- Kapsayıcı okul yemekleri²;
- Bölgesel pazarlar için destek;

¹ Agroekoloji, güvenilir ve besleyici gıdaların doğa-dostu yöntemlerle üretilip herkese ulaşabildiği bir gıda sistemine geçiş için uygulanabilir yollar sunan bir yaklaşım ve bir toplumsal harekettir. Agroekoloji, gıda sistemlerinin ekolojik açıdan duyarlı, ekonomik açıdan uygulanabilir ve sosyal açıdan adil olacak şekilde dengelenmesini amaçlar. Sosyal adaleti teşvik eder, kültürel kimlikleri besler ve kırsal yaşamı güçlendirir. Bilimsel yönüyle, tarımsal ekosistemlerin bileşenleri arasındaki etkileşimleri inceler. Uygulama yönüyle, doğal kaynakları koruyup geliştiren dirençli ve istikrarlı üretim sistemleri oluşturur.

² Kapsayıcı okul yemekleri, her çocuğun eşit şekilde ve sağlık sorunları, alerji, kültürel veya dini gelenekler gibi farklılıkları gözetenek gıdaya erişimini amaçlayan bir yaklaşımdır. Ayrıntılı bilgi için:

<https://www.universalschoolmealsvt.org/>

<https://www.pcrm.org/universalmeals>

- (iv) Köylülere, göçebe çobanlara, balıkçılara ve diğer küçük gıda üreticilerine, özellikle veriler ve bölgesel pazarlara erişim için destek;
- (v) İşçilerin örgütlenme hakkının korunması, iş mevzuatının uygulanması ve işçilerin korunmasının artırılması;
- (vi) İstikrarsızlığın olumsuz etkilerini azaltmak için sosyal korumanın sağlanması;
- (vii) Gıda hakkıyla ilgili ihtiyaçların karşılanmasında yerel ve bölgesel yönetimlerin rolünün tanınması ve desteklenmesi.

92. Üye devletler, dayanışma, kendi kendine yeterlilik ve saygınlık ilkelerine dayalı olarak gıda hakkına ilişkin eylem planları geliştirmelidir. Bu eylem planları, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nden uyarlanan aşağıdaki konuların ele alınmasını içermelidir:

- (a) Uluslararası işbirliği ve dayanışma;
- (b) Gıda sistemlerinde³ kültürel ve biyolojik çeşitliliği artırarak gıda üretiminin ve korunmasının geliştirilmesi;
- (c) Geleneksel ve yerel bilgi ile agroekolojiye odaklanan bilimsel bilgi arasında bütüncül bağ kurulmasının desteklenmesi;
- (d) Gıdaların adil bir şekilde erişilebilir ve ulaşılabilir olması ile beraber işçi haklarının uygulanmasını sağlamak için gıda sistemlerinde reform yapılması;
- (e) Ticaretin gıda dayanışması ve işçi hakları açısından hakkaniyetli olmasını sağlayarak adil ve istikrarlı pazarlar oluşturulması.

93. Genel Kurul aşağıdaki hususları içeren bir bildirme çıkarması yönünde şiddetle desteklenmektedir:

- (a) Gıda krizine karşı çok taraflı olarak koordine edilmiş bir çözümün gerekliliğini ve küresel nitelikte çözüm üretebilmek için gıda hakkının merkezde olmasını teyit eder;
- (b) Yerli halkların, köylülerin, işçilerin, engelli bireylerin, kadınların ve çocukların adil ve istikrarlı bir gıda sistemini sürdürme hakkına saygı duyan, bu hakkı koruyan ve yerine getiren yasaların çıkarılmasının ve uygulanmasının önemini teyit eder;
- (c) Üye devletlere ve ilgili uluslararası kuruluşlara, mevcut kamu bütçelerinin agroekolojiye adil bir geçiş için yeniden özgülmesini sağlayacak, gıda hakkı konusunda bir eylem planı geliştirme çağrısında bulunur;
- (d) BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ni, İnsan Hakları Konseyi'nin elli ikinci oturumundan önce düzenlenmesini talep ettiği üç günlük çalıştayda, agroekolojiye ve uluslararası ticaret politikasına adil bir geçişi içeren bir gıda hakkı gündemi geliştirmeye davet eder.⁴

Orta ve Uzun Vadeli Gıda Sistemi Dönüşümüne Başlamak İçin Acil Eylem

94. Borç krizini ve finansal ihtiyaçları ele almak için üye devletler şunları yapmalıdır:⁵

- (a) Resmi borç kayıtları ile birlikte hem devlet hem de özel alacaklılara borçlu olunan borç stokunun/miktarının iptalini içeren bir uluslararası borç destek mekanizması oluşturulmalıdır. Borçların giderilmesi; kamu harcamalarını sınırlayan yapısal ve makroekonomik koşullar veya diğer tasarruf tedbirlerinden ayrı tutulmalıdır;

³ Gıda sistemi, gıdanın üretilmesini, işlenmesini, taşınmasını ve tüketimini içeren faaliyetler bütünüdür. Gıda sistemi ile ilgili konular arasında, gıda üretiminin yönetilmesi ve ekonomisi, sürdürülebilirliği, gıdanın tüketim ve israf edilen oranları, gıdanın üretim sürecinin doğa ve çevre üzerindeki etkileri ile gıdanın birey ve toplum sağlığı üzerindeki etkileri yer almaktadır.

Daha fazla bilgi için: <https://www.futureoffood.ox.ac.uk/what-food-system>

⁴Human Rights Council Resolution 49/19;

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/303/98/PDF/G2230398.pdf?OpenElement>

⁵ A/76/167; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/194/50/PDF/N2119450.pdf?OpenElement>

- (b) Önceki yetki sahibinin⁶ ve ilgili İnsan Hakları Konseyi kararlarının⁷ yaptığı çağrılar hatırlatılarak iklim değişikliğinin gıda güvensizliği üzerinde uzun vadeli, hakkaniyetsiz ve derin etkileri olması nedeniyle, uyum ve kayıp - zarar mekanizmaları yoluyla iklim değişikliği etkilerine karşı mücadelede gelişmekte olan ülkelerin desteklenebilmesi için acilen finansmanın artırılmasını sağlanmalıdır. İklim değişikliğinden en çok etkilenen gıda sistemlerinin sera gazı emisyonlarına en az katkıda bulunan ülkelerde olduğu göz önüne alındığında, bu özellikle önemlidir.

95. Üye devletler, çok uluslu şirketler ve diğer ticari işletmeler hakkında insan hakları konusunda yasal olarak bağlayıcı bir araç konusunu müzakere etmeli, kabul etmeli ve onaylamalıdır. Böyle bir araç, insan hakları ihlallerinin önlenmesini yeterince sağlamalı, çözüm ve tazminat için etkili mekanizmalar içermeli ve şirketlerin dünya gıda sistemlerindeki gücünü azaltmalıdır.

96. Arazi haklarını korumak ve desteklemek ile beraber gerçek bir tarım reformunu yürürlüğe koymak için üye devletler şunları yapmalıdır:

- (c) Toprak, Balıkçılık ve Orman Mülkiyetinin Sorumlu Yönetişimine İlişkin Gönüllü Kılavuz İlkeler, BM Köylülerin ve Kırsal Alanlarda Çalışan Diğer Kişilerin Hakları Bildirgesi ve BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'ne uygun yasa ve politikaları yürürlüğe koyarak insanların mülkiyet ve toprak haklarına saygı gösterilmeli, korunmalı ve güvence altına alınmalıdır.
- (d) Topraklara ilişkin güçlü mülkiyet hakları sistemlerinin, göçebe çobanlar, yerli halklar, balıkçılar, çiftçiler, orman sakinleri ve diğer topluluklar ile hak sahipleri arasında uzlaşma ve tazminatı sağlayacak mekanizmaları içermesi sağlanmalıdır.
- (e) Özellikle yerli halkların ve işgal altında yaşayan halkların avcılık, balıkçılık, yiyecek arama ve hayvancılık konusunda hakları tanınmalıdır.
- (f) Yerli halkların topraklarının tanınması, korunması ve iade edilmesinin yanı sıra; çatışma, işgal ve savaş nedeniyle balıkçılıktan, topraklarından ve ormanlarından mahrum bırakılan halkların, grupların, bireylerin ve toplulukların tazminat ve geri dönüş hakları güvence altına alınmalıdır.
- (g) Agroekolojik gıda üretimi hedefine ulaşmak için, yoğun endüstriyel yöntemler kullanan arazilere veya finansal yatırımcılara ait büyük ölçekli araziler kamulaştırılmalı ve bunlar yerli halklar ile yerel topluluklara yeniden dağıtılmalıdır.
- (h) Arazi hakkının, tarım reformunun ve toprak hakkının iklim değişikliği ve gıda güvenliğine ilişkin her türlü tartışmanın odağında yer alması sağlanmalıdır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı'nın yaklaşan yirmi yedinci oturumu, buna dair bir imkân sunmaktadır.
- (i) Toprak ve çevre savunucuları korunmalı ve bu savunuculara yönelik suç işleme, öldürme, taciz ve ayrımcılık eylemleri ortadan kaldırılmalıdır.

97. Uluslararası ticaret hukuku ve politikasının adil ve istikrarlı pazarlar yaratmasını sağlamak için üye devletler şunları yapmalıdır.

- (a) Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşmasını mümkün olan en kısa sürede feshetmelidir.
- (b) 2023 yılı boyunca, burada belirtilen politikalara ve Özel Raportör tarafından belirtilen dayanışma, kendi kendine yeterlilik ve saygınlık ilkelerine dayalı bir gıda hakkı çerçevesi kullanarak gıda dayanışması ve işçi haklarına dayalı yeni bir ticaret gündemi tartışılmalıdır. Bu tartışmalar Dünya Gıda Güvenliği Komitesi, İnsan Hakları

⁶ A/HRC/37/61; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/194/50/PDF/N2119450.pdf?OpenElement>

⁷ 38/4; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/214/16/PDF/G1821416.pdf?OpenElement>

50/9; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/406/80/PDF/G2240680.pdf?OpenElement>

Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Çalışma Örgütü ve BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı gibi farklı BM kuruluşlarında yapılmalı ve bildirimler ve beyanlar oluşturulmalıdır.

- (c) 2024 yılında, gıda hakkına dayalı bir dizi ticaret ilkesi müzakere edilmelidir. Bu müzakereler BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ile ortaklaşa olarak Dünya Gıda Güvenliği Komitesi'nde desteklenmeli ve mümkün olduğunca çok sayıda üye ülkeyi kapsamalıdır. Müzakerelerde kilit paydaşlara, özellikle sivil toplum kuruluşlarından ve yerli halk mekanizmalarından genç hak sahiplerine önemle yer verilmelidir.
- (d) 2025 yılında, gıda hakkı çerçevesinde amacı yerel, ulusal ve bölgesel gıda stoklarını geliştirmek, desteklemek ve koordine etmek olan yeni ticaret anlaşmaları ve uluslararası gıda anlaşmaları müzakerelerine başlanmalıdır. Gıda güvenliği amaçlı kamu stokları⁸, insanların yeterli gıdaya erişimi, çiftçilerin istikrarlı bir geçim kaynağına sahip olması, stokların şeffaf olması ve fiyatların hem üreticiler hem de tüketiciler için adil ve istikrarlı olması gibi hususları sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Tüm kamu stoku planları, hak sahiplerinin aktif ve anlamlı katılımını içermelidir.

*2022 Eylül ayında yayınlanan raporun orijinal metnine undocs.org/a/77/177 adresinden ulaşabilirsiniz.

* Metnin çevirisine buradan ulaşabilirsiniz:

<https://altiparmakhukuk.org/blog/birlesmis-milletler-gida-hakki-ozel-raportoru-ara-raporu-73>

⁸ Kamu stokçuluğu, hükümetler tarafından gerektiğinde gıda tedarik etmek, stoklamak ve dağıtmak için kullanılan bir politika aracıdır. Bu politikayla piyasa fiyatlarından daha yüksek fiyatlara alım yapan hükümetler, Dünya Ticaret Örgütü kurallarına uygun olarak çiftçileri desteklemektedir.